

DE TAFEL VAN HERINNERING... een kunstzinnige interventie in Vlierbeekveld

Jan Schoolmeesters – mei 2016

www.detafelvanherinnering.weebly.com & www.facebook.com/detafelvanherinnering

We need you to make us feel an integral PART of a shared existence through the communal, universal, forgiving language of music, of dance, of poetry and Art – so that we never lose sight of the fact that we are all in this together and that we are all deserving of a life that overflows with immense possibility, improbable beauty and relentless truth. ~ Joyce DiDonato

ONTSTAAN

Na een uitspraak van mijn moeder, zelf bewoonster van het ‘nieuwe’ deel van onze wijk Vlierbeekveld, over het eten van de Marokkaanse bovenburen – *‘ik word misselijk van die geur’* – was ik verontwaardigd en verbaasd. Hoe kon het dat mijn eigen moeder een zo eenzijdig oordeel had? Waarom vond ze het zo moeilijk om genuanceerd te denken over een ‘nieuwe’ omgeving waarin ze als Belgische vrouw geconfronteerd wordt met andere klanken, geuren, gezichten,... ?

Deze verontwaardiging kwam voort uit mijn eigen visie op de veranderende omgeving waarin wij terecht komen, de ‘maatschappij in transitie’. Bij mij zorgen de andere indrukken er immers net voor dat ik het leven aangenamer, uitdagender, vrolijker, kleurrijker,... vind. Ergens word ik aangetrokken door wat voor mij anders is. Zij heeft het over ‘die vreemden’ en ze voelt zich oncomfortabel bij dat ‘vreemde’.

Toen ik enkele weken geleden van Tilburg naar Leuven reed – gelukkig door de ‘donkere nacht’ – improviseerde ik er luidop op los. Ik veranderde plots in een personage, gebaseerd op mijn moeder, die het had over die vrachtwagens met Roemeense, Poolse, Italiaanse,... nummerplaat. In haar en mijn moedertaal (!) verzon ik allerlei argumenten waarom deze vreemde vrachtwagens van onze wegen moesten blijven. Toen een Arabisch uitzijnde man mij voorbij snelde, schold ik hem virtueel de huid vol.

Blijkbaar was mijn moeder en haar visie in mij gekropen... Enerzijds omdat ik haar niet begreep, anderzijds omdat ik haar en mezelf *wilde* begrijpen, want net door mijn reactie op haar uitspraak over het stinkende eten kon ik mezelf minder goed situeren in deze problematiek van het ‘vreemde’.

Toen we dan de kunsteducatieve opdracht kregen, lag het idee om iets te doen rond mijn moeders uitspraak en mijn zoektocht naar mijn en haar plaats in de verontwaardiging erover voor de hand.

MOEDER... METAFOR VOOR ONZE WIJK VLIERBEEKVELD

Mijn moeder zou een symbool kunnen zijn voor de wijk waarin wij wonen, oorspronkelijk een verkaveling die wordt bewoond door de blanke Leuvense middenklasse: de behoorlijk grote huizen met garage en een verzorgd voortuintje weerspiegelen onze waarden. We begroeten elkaar ‘s ochtends en ‘s avonds. Af en toe hebben we in de zomer wat langere gesprekken en soms zijn we met elkaar bevriend op Facebook.

Twee jaar geleden besloot de stad om een sociale woonwijk met koop- en huurwoningen naast onze wijk in te plannen. De reacties van de eerste bewoners logen er niet om: protest... want dit was niet ‘afgesproken’ toen de eerste verkaveling werd ingepland.

Ondertussen werden de sociale woningen gebouwd en zijn ze ook bijna allemaal bewoond. Rond een gezellig plein met voetbalveldje (*‘wat maken die Marokkaantjes lawaai bij het voetballen’*) staan koop- en huurwoningen en een groot appartementsblok (*met daarin, verscholen in haar zetel, mijn moeder, met haar blik en neus gericht op de vreemden en het vreemde*).

CONTRAST & GRENZEN

Je krijgt dus letterlijk een tweedeling in deze groter geworden wijk in een rijk (en van oorsprong erg katholiek) woongebied: Vlierbeek. De superdiversiteit wordt duidelijk voelbaar en dat ligt blijkbaar moeilijk voor erg veel mensen in 'deel 1' van de wijk. Allerlei redenen worden aangehaald om de sociale woonwijk te veroordelen: te veel verkeer, devaluatie van de huizenprijzen, te veel vreemden,... Zowel in vorm – in 'deel 1' veel bouwvoorschriften, maar geen eenheid, in 'deel 2' een grote gelijkvormigheid – als in inhoud lijken de twee delen in niets op elkaar. De nieuwe wijk wordt bevolkt door Congolezen, Polen, Marokkanen, Ethiopiërs, Roemenen, Belgen,... terwijl er in de oorspronkelijke verkaveling alleen blanke Belgen wonen. Het nieuwe deel is gericht op ontmoeting, vandaar het centrale plein. Ons deel wordt gekenmerkt door bufferende voortuinen en hagen.

Het contrast tussen beide delen weerspiegelt voor mij onze 'maatschappij in transitie', het nieuwe België ligt aan de overkant. Maar... er blijven grenzen.

HET BEKENDE IN DE DOORSNEDE

Ik ben ervan overtuigd dat de angst voor en onwennigheid bij 'het vreemde' helemaal kan oplossen als het bekende in de doorsnede tussen mensen groter wordt. En daarbij dacht ik meteen aan... eten!

Dat bracht mij naadloos weer terug bij mijn moeder...

Laat eten nu net een verbindend middel bij uitstek zijn, zeker voor haar. Mijn moeder eet ook graag spaghetti en pizza, ze wil heel graag met ons gezin chinees gaan eten, want dat is zo lang geleden. En als ze vertelt over de oorlog, heeft ze het over de honger – 'we kregen elke dag een boterham met twee suikerklontjes'. Als ze herinneringen ophaalt aan onze kindertijd, gaat het over de gegratineerde visschelpjes die steevast op het menu stonden bij communiefeesten. Of over de kroketten die op het cruciale moment uiteen vielen in de friteuse. En over dat mijn vader zout strooide op de beboterde pistolets en dat dat toch niet gezond kon zijn. Maar ja, hij is al 34 jaar dood, papa.

HERINNERINGEN BIJ GEUREN EN SMAKEN

Ervan uitgaand dat herinneringen bij geuren en smaken van eten in essentie over hetzelfde gaan, kan daar een mogelijk verbindend element zitten...

Eten – als levensnoodzakelijke bezigheid – is immers een sociaal gebeuren dat erg verbonden is aan de zintuigen: proeven, ruiken, zien, horen, voelen... Vanuit die zintuiglijke ervaring komen bij iedereen de herinneringen en de verhalen, die veel gemeenschappelijkheid naar boven brengen.

DOEL & OPZET

Mijn doel was dus ervoor te zorgen dat mensen vanuit de universele zintuiglijke ervaring met eten en vooral de specifieke herinneringen die er uit voortkomen, vaststellen dat we veel gemeenschappelijks hebben. Als dat voor meer verbinding zorgt of zelfs alleen voor meer begrip voor 'het vreemde', is het project voor mij geslaagd. Bovendien gaat het mij dan niet zozeer meer over *de* vreemde als Marokkaan, Libanees, Ethiopiër, Pool, Congolees, maar ook over die ene buurvrouw die we wat raar vinden of die man met zijn hond die voorovergebogen door weer en wind in de wijk loopt, maar niet opkijkt om te groeten. Kortom, 'het vreemde'.

Daarbij moest de kracht van dit project net in de eenvoud en in de eerste confrontatie of ervaring van twee individuen zitten. Het gevolg ervan mocht onvoorspelbaar en oncontroleerbaar blijven.

For Ai Weiwei though - the fundamental force for change is the individual experience, and the notion that through individual action, change is possible. (Onbekend, 2016)

Daarbij hield ik voor ogen wat Ief Spincemaille, stadskunstenaar in Leuven, mij vertelde. (Spincemaille, 2016) Volgens hem is het niet nodig om de uitspraak van mijn moeder te veroordelen of er verontwaardigd over te zijn. Zij mag zo denken. Het legt bloot dat ze zich onzeker en oncomfortabel voelt en dat maakt haar verhaal ook interessant en waardevol. Daardoor wordt haar verhaal en mijn verhaal bij haar (en haar eten) zichtbaar én genuanceerd.

Juist in onzekere tijden is de conserverende kracht van kunst van waarde. Kunst verbindt het hier en nu met waar je vandaan komt. Herkenbare symbolen en verhalen geven betekenis aan de vervreemding die transitie oproept. Als gevestigde institutionele- en culturele kaders wankelen moet je over kunstzinnig vermogen beschikken om uit te vinden wie je bent en waar je heen wilt (...) De betekenis van de kunsten ligt niet in de eerste plaats in het aanjagen van de transitie, maar in het verbeelden en duiden daarvan. (Munster, 2016)

PROJECT

Het eten en de verhalen er rond werden dus het 'banale' uitgangspunt... Als theatermaker wou ik de confrontatie aangaan, gesprekken uitlokken.. Ik wou herinneringen naar aanleiding van eten verzamelen. Elkaar leren kennen, was mijn doel. Vluchtig (als geuren) of intens (als smaken)...

Kunst komt altijd en overal voor omdat het een belangrijke (volgens sommigen een wezenlijke) functie vervult voor mensen. Mensen maken kunst om hun leven vorm en betekenis te geven. De 12 procent - vooral oudere - mensen die volgens een recente enquête in de NRC kunst beschouwen als een spiegel van de samenleving hebben bijna 100 procent gelijk. Kunst is een spiegel van het leven - van het samen leven maar ook van het alleen leven en van het leven in het algemeen. Zingen of muziek maken, verhalen vertellen of gedichten lezen, fotograferen of naar de film gaan - het gaat altijd over aspecten van het leven - en dat kan echt van alles zijn - er is eigenlijk geen aspect van het leven dat niet in de kunst verbeeld is. Van geboorte en dood, liefde, avontuur, politiek, belangrijke gebeurtenissen maar ook alledaagse ervaringen - alles. Niets is de kunst vreemd, omdat niets het leven vreemd is. (Heusden, 2011)

Deze interventie sloot aan bij mijn artistieke interesse en talenten en had dus een theatrale, literaire inslag. Vandaar de keuze om op zoek te gaan naar literaire fragmenten over eten. De achterflap van 'SMAAK', een boek van Kathy Mathys, overtuigde me:

'Wat is de smaak van de kindertijd, van de liefde? Kun je heimwee hebben naar smaken die je nooit geproefd hebt? Kent de eenzame eter tafelen? Welke rol spelen tast, geur en zicht bij het eten? Wat is het effect van zuur in ons eten?' (Mathys, 2015)

In mijn zoektocht naar literaire fragmenten kwam ik steeds weer op dat ene fragment uit:

'En opeens schoot de herinnering mij te binnen. Het was de smaak van het stukje madeleine, dat tante Léonie mij zondagmorgens in Combray (want op die dag ging ik niet voor de mis het huis uit) als ik haar in haar kamer goedemorgen kwam zeggen, gaf, nadat ze het in de lindebloesemthee had gedoopt. Het zien van de madeleine had me nergens aan herinnerd, voor ik ervan geproefd had; (...) en zodra ik de smaak herkende van het stukje madeleine dat mijn mij, in de lindebloesemthee gedoopt, placht te geven (...), kwam het grijze oude huis aan de straat waar haar kamer op uitkeek, als een toneeldecor tevoorschijn. (Potter, 2012)

Dit erg bekende fragment uit 'A LA RECHERCHE DU TEMPS PERDU' van Marcel Proust zat als gegoten... Toneeldecor? Smaak! Herinneringen! De aanleiding tot gesprekken was gevonden: de tekst van Proust en madeleinekoekjes.

Bovendien biedt Proust mij ook houvast in een persoonlijke zoektocht. In 'A la recherche du temps perdu' is hij de chroniqueur van de banale werkelijkheid, die zoveel meer schoonheid bevat dan op het eerste zicht lijkt. Kan ik leren om elk aspect van het gewone leven, tot het ellendigste en meest saaie toe, gefascineerd te aanvaarden? Prousts visie op de kunstenaar – als volwassen kind, dat verwonderd openstaat voor het leven, in al zijn eenvoud en schoonheid – is overigens wat ik ook verkondig aan mijn studenten als het gaat over de muzische grondhouding, maar waar ik nog steeds te weinig zelf naar leef.

Op mijn zoektocht naar de encenering ervan kwam ik terecht bij een project dat mij eerder al zeer geraakt had door de eenvoud en schoonheid: *'The Artist is Present'* van Marina Abramovic. (onbekend, 2010) Zij nam in het MOMA plaats aan een klein tafeltje met twee stoelen en de ontmoeting werd krachtig omdat er (meestal) alleen oogcontact was.

Vandaar dus de keuze voor een klein tafeltje waaraan mijn ontmoetingen met de buurtbewoners, een aan een, zouden plaatsvinden... Het tafeltje – als plek voor theatrale en directe ontmoeting – werd mijn decor, maar meteen ook mijn uitgangspunt. Daarom wou ik het tafeltje, gedekt voor twee, *zonder madeleines* enkele dagen na elkaar in de wijk plaatsen. Ik wou mensen nieuwsgierig maken en confronteren met een 'vreemd' en tegelijk vertrouwd element. Op de facebookpagina van het project verschenen foto's van de eenzame gedekte tafel. Alle wijkbewoners werden op de hoogte gebracht van het bestaan van de facebookpagina, zodat ze het project mee konden opvolgen.

Daarna zette ik de tafel weer, maar nu nam ik enkele dagen na elkaar zelf plaats aan de gedekte tafel *met madeleines*... Als er iemand bij mij kwam zitten, zei ik de tekst van Proust. Deze theatrale ingreep, zorgde ervoor dat de toon gezet was en dat mijn tafelenoten in een sfeer kwamen die uitnodigde tot een zintuiglijk verhaal. Er volgden erg leuke gesprekken over herinneringen aan eten... De Russische man over limonade, de Libanese Belg over de snoepwinkel, het Marokkaanse meisje over msemen,...

Opvallend en fascinerend: in heel wat verhalen speelden moeders de hoofdrol...

De gesprekken werden gefilmd. Het beeld gaf echter alleen de tafel en de vertellende handen weer. Op die manier wou ik beklemtonen dat de gesprekken, de herinneringen, de verhalen op de eerste plaats kwamen, net omdat op die manier de gemeenschappelijkheid en universaliteit ervan benadrukt werd.

De films werden telkens meteen op de facebookpagina gezet. Zo maakten de wijkbewoners kennis met de herinneringen, de verhalen van andere bewoners van de wijk Vlierbeekveld. De facebookpagina werd een succes! Heel wat wijkbewoners bekeken de filmpjes en na dag twee werd ik herkend en aangesproken: 'Aha, *ons* tafeltje!' Mensen zochten de tafel en kwamen graag vertellen.

Vooraf maakte ik de madeleines klaar en filmde ook dit proces. Het was als het ware mijn mentale voorbereiding op de gesprekken, de herinneringen, de verhalen. Daarnaast heb ik na elke ontmoeting gereflecteerd over wat ik leerde over mijn visie op het 'vreemde', op de 'verbinding' en mijn gevoel daarbij. Veranderde mijn visie op mijn moeders gevoel? In welke mate voelde ik mij comfortabel, onveilig, onzeker,...? Was dit gevoel vergelijkbaar met het gevoel van mijn moeder. Mijn moeder werd de verbeelding van de grenzen van de comfortzone bij het vreemde.

Bibliografie

Heusden, B. v. (2011). Kunst en in cultuur. *Kunstgebouw Magazine*, 12-17.

Mathys, K. (2015). *Smaak. Een bitterzoete verkenning*. Amsterdam/Antwerpen: De Bezige Bij.

Munster, O. v. (2016, maart 31). *Creatief met Kunst. De betekenis van kunst voor verandering van de samenleving*. Opgehaald van LKCA: http://www.lkca.nl/cultureel-kapitaal/opinie-ockervanmunster?ec_as=E1FF09C1CA4F423A9ACFCDD514D74E7

onbekend. (2010, maart 31). *Marina Abramović: Live at MoMA*. Opgehaald van Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=2GD5PBK_Bto

Onbekend. (2016, mei 7). *About Ai Weiwei*. Opgehaald van Ai Weiwei Sunflower Seeds: <http://www.aiweiweiseeds.com/about-ai-weiwei>

Potter, S. d. (2012). *Literair kookboek*. Bussum: Uitgeverij Thoth.

Spincemaille, I. (2016, mei 7). Opgehaald van Ief Spincemaille: <http://iefspincemaille.com/>